

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY

Urząd Statystyczny w Krakowie

Warszawa, dnia 28 listopada 2014 r.

Informacja sygnałna

WYNIKI BADAŃ GUS

BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W 2013 R.

Podmiotem niniejszej analizy są korzystający¹ z pomocy społecznej z poziomu gminy, zarówno świadczeniobiorcy, jak i członkowie ich gospodarstw domowych. Taka definicja „beneficjentów” wynika z faktu, że przyznanie pomocy jest uzależnione od sytuacji materialnej wszystkich członków gospodarstwa domowego osoby składającej wniosek.

Należy zwrócić uwagę, że od 1 października 2012 r. zostały podwyższone kryteria dochodowe uprawniające do świadczeń pieniężnych, o których mowa w art. 8 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Obecnie kwoty te wynoszą: dla gospodarstw wieloosobowych – 456 zł na osobę w rodzinie, dla gospodarstw jednoosobowych – 542 zł. Te kwoty określa się jako próg ubóstwa „ustawowego”.

Z tego powodu liczba beneficjentów w 2013 r. nie jest w pełni porównywalna z danymi z roku 2012 i lat wcześniejszych.

Zróżnicowanie terytorialne korzystania z pomocy społecznej

Obszary o największej częstotliwości korzystania ze świadczeń pomocy społecznej występują we wschodniej i północnej Polsce. Najwyższe wskaźniki udziału beneficjentów pomocy społecznej w liczbie mieszkańców miały w 2013 r. województwa: warmińsko-mazurskie – 14,0%, kujawsko-pomorskie – 11,5%, podkarpackie – 11,3% i świętokrzyskie – 11,1%. Są to województwa, które charakteryzuje relatywnie wysokie bezrobocie, stosunkowo niskie średnie wynagrodzenie oraz najmniejszy na tle innych województw udział pracujących osiągających przychody z wynagrodzeń za pracę (rejestrowanych przez urzędy skarbowe) w liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

Tabl. 1. Wybrane wskaźniki dotyczące sytuacji społeczno-ekonomicznej województw, w których udział beneficjentów pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem jest większy niż 11,0% w 2013 r.

Wyszczególnienie	Polska	Warmińsko-mazurskie	Kujawsko-pomorskie	Podkarpackie	Świętokrzyskie
Udział beneficjentów pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem ^a	8,3	14,0	11,5	11,3	11,1
Stopa bezrobocia ^b	13,4	21,7	18,1	16,4	16,5
Udział bezrobotnych w liczbie pracujących poza rolnictwem ^b	18,6	32,4	26,0	29,0	29,1
Mediana przychodów z wynagrodzeń według systemu podatkowego ^c	100,0	90,2	91,8	92,6	91,6
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	100,0	86,9	89,0	83,3	87,2
Udział uzyskujących przychody z tytułu wynagrodzenia w liczbie ludności w wieku produkcyjnym ^c	48,8	45,5	47,8	44,4	43,8

^a Dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS i GUS. ^b Dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS, ^c Dane Ministerstwa Finansów za 2012 r.

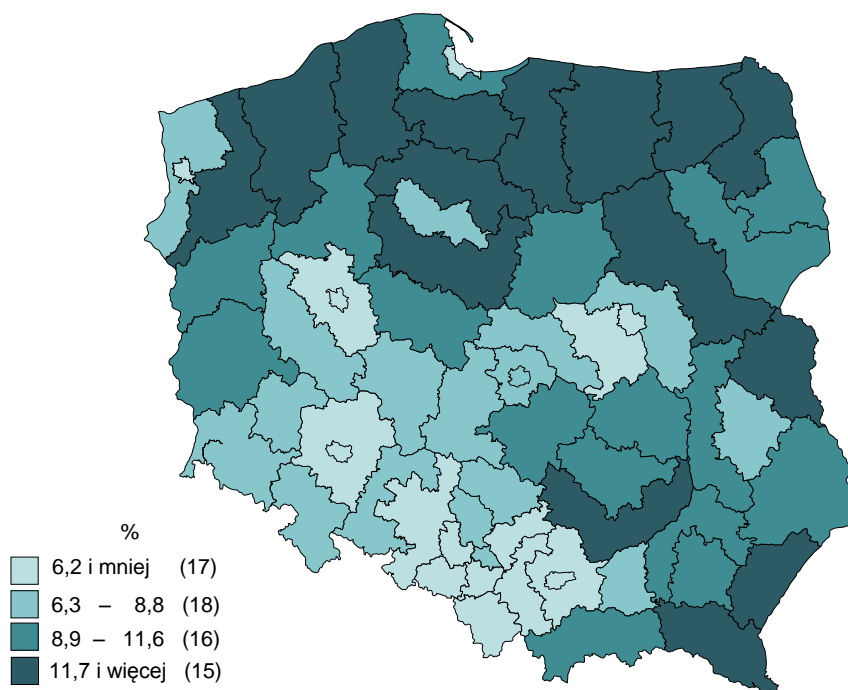
¹ Określenia: „beneficjenci pomocy społecznej” i „korzystający z pomocy społecznej” stosuje się zamiennie.

Z kolei województwa o najniższym udziale beneficjentów pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem – na poziomie poniżej 8,0% zlokalizowane są w Polsce centralnej i południowo-zachodniej. W tej grupie najrzadziej z pomocy społecznej korzystają mieszkańcy województw śląskiego i opolskiego, a także dolnośląskiego.

Jednak również w granicach województw odnotowano znaczne zróżnicowanie poziomu uzależnienia mieszkańców gmin od pomocy społecznej – największe w województwach: mazowieckim, małopolskim i pomorskim. To zróżnicowanie, będące także odbiciem znacznego w tych województwach zróżnicowania dochodów mieszkańców polega na względnie niskim wskaźniku udziału beneficjentów w liczbie mieszkańców w tamtejszych aglomeracjach (Warszawa, Kraków, Trójmiasto), przy jednoczesnym występowaniu w tych województwach licznych gmin o stosunkowo dużej liczbie mieszkańców zmuszonych do korzystania ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej.

Stąd też, bardziej obiektywną delimitację obszarów o najwyższym w skali kraju udziale beneficjentów świadczeń z pomocy społecznej w liczbie ich mieszkańców ilustruje zamieszczona poniżej mapa w podziale na podregiony. Jak widać wskaźnik ten dzieli kraj na obszary względnej zamożności i mniejszej intensywności korzystania z pomocy społecznej – są to aglomeracje miejskie wraz z gminami je otaczającymi – oraz obszary gdzie popyt na pomoc społeczną jest wyższy i są to głównie obszary Polski północnej i wschodniej oraz generalnie – tereny położone w większej odległości od centrów miejskich i przemysłowych.

Mapa 1. Udział beneficjentów pomocy społecznej w ludności ogółem według podregionów w 2013 r.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS oraz GUS.

Świadczeniobiorcy i członkowie ich gospodarstw domowych

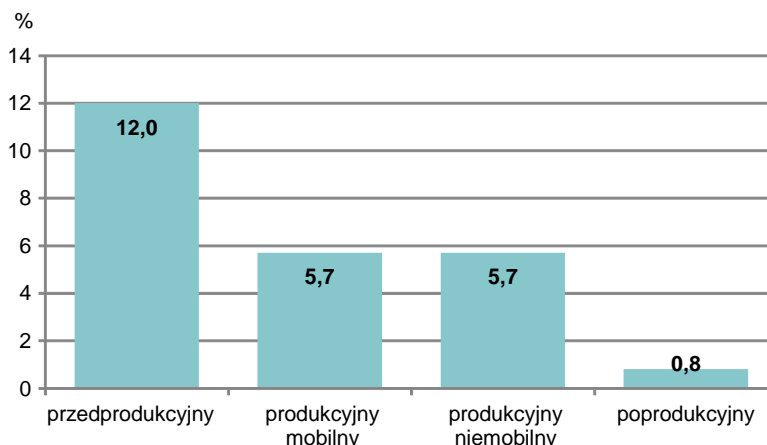
W 2013 r. liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej w miejscu zamieszkania wyniosła 3204,8 tys. i zbiorowość ta stanowiła 8,3% ludności kraju wobec 8,1% rok wcześniej. Mieszkańcy wsi częściej korzystają z pomocy społecznej niż mieszkańcy miast. Udział beneficjentów wśród mieszkańców wsi wynosił 11,3%, natomiast w miastach – 6,4%.

Rok 2013 był pierwszym, po wielu latach, w którym obowiązywały podwyższone progi dochodowe uprawniające do świadczeń z pomocy społecznej. Waloryzacja nastąpiła z dniem 1 października 2012 r. co spowodowało zwiększenie liczebności beneficjentów pomocy społecznej w gospodarstwach domowych spełniających kryteria dochodowe o ponad 14%. W 2013 r., w porównaniu z 2012 r. liczba osób w gospodarstwach domowych o dochodach poniżej kryterium dochodowego zmniejszyła się o około 0,2%, pozostała więc praktycznie na tym samym poziomie.

Dalsza charakterystyka dotyczy zbiorowości beneficjentów pomocy społecznej w gospodarstwach domowych spełniających kryteria dochodowe.

Ludność w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, w których dochód na osobę w 2013 r. nie przekraczał kryterium dochodowego wynosiła 2299,7 tys. osób i stanowiła 6,0% mieszkańców Polski, przy czym odsetek dzieci do lat 17 wyniósł 12,0%, a udział osób w wieku poprodukcyjnym nie przekroczył 1,0%.

Wykres 1. Udział osób w gospodarstwach domowych beneficjentów pomocy społecznej spełniających kryteria dochodowe w liczbie ludności ogółem według ekonomicznych grup wieku w 2013 r.

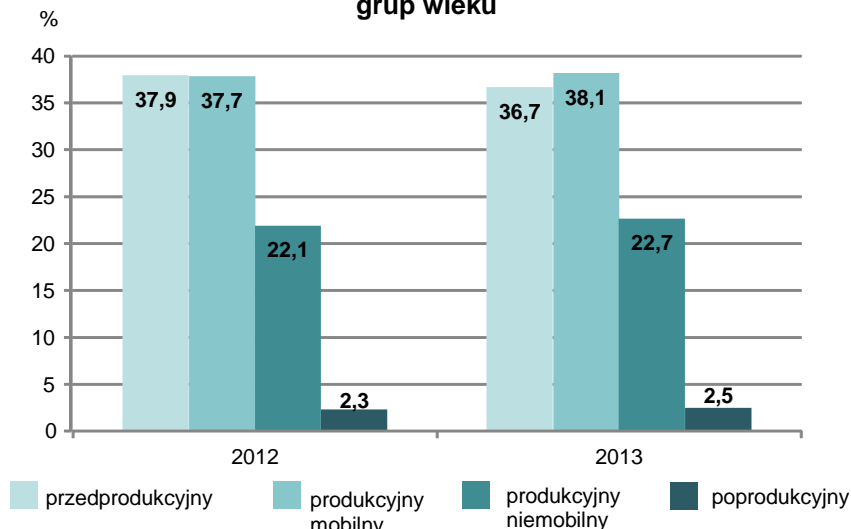

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS oraz GUS.

Jak zaznaczono wcześniej, mieszkańcy wsi znacznie częściej korzystają z pomocy społecznej niż ludność w miastach. Także na wsi relatywnie więcej osób żyje w rodzinach z dochodem na osobę poniżej progu dochodowego.

W strukturze beneficjentów pomocy społecznej według ekonomicznych grup wieku wystąpił niewielki spadek udziału dzieci i młodzieży w wieku poniżej 18 lat i niemal odpowiadający mu wzrost udziału osób w wieku produkcyjnym, przy czym w większej mierze przypadający na osoby w wieku produkcyjnym niemobilnym, czyli w wieku 45-59/64 lata.

Wykres 2. Struktura osób w gospodarstwach beneficjentów pomocy społecznej spełniających kryteria dochodowe według ekonomicznych grup wieku

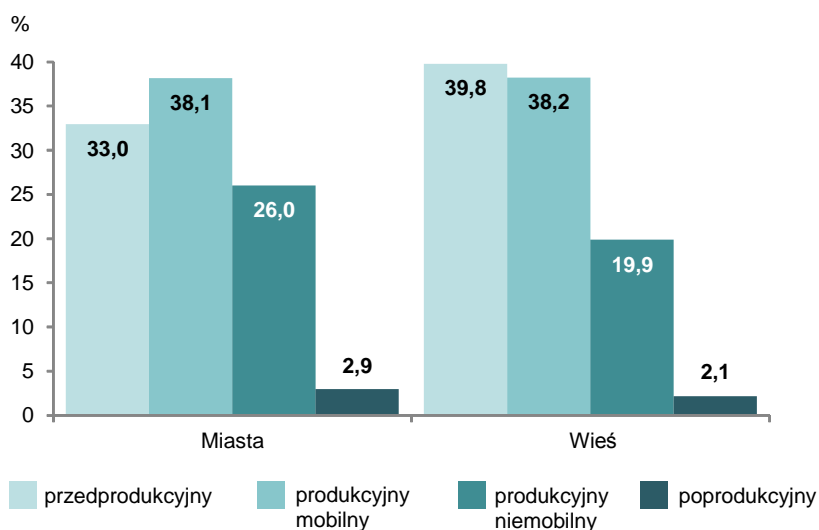
Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

W analizowanej zbiorowości dominują osoby w wieku poniżej 45 lat, a więc dzieci oraz osoby z pokolenia ich rodziców, które stanowią łącznie 74,9% ogółu beneficjentów w 2013 r. Osoby w wieku 45 lat i więcej stanowiły 25,2% populacji beneficjentów, w tym w wieku poprodukcyjnym – 2,5%.

Wśród beneficjentów pomocy społecznej 84,0% żyło w gospodarstwach wieloosobowych, a pozostałe 16,0% to samotnie gospodarujący.

Struktura beneficjentów pomocy społecznej według grup wieku w miastach i na wsi jest zróżnicowana. W miastach najliczniejszą podgrupę świadczeniobiorców stanowią osoby w wieku produkcyjnym mobilnym (duży odsetek samotnych matek oraz stosunkowo młodych bezrobotnych), znacznie też większy niż na wsi jest udział osób w wieku produkcyjnym niemobilnym. Na wsi największą zbiorowość stanowią osoby w wieku poniżej 18 lat, a odsetek osób w wieku produkcyjnym mobilnym, a więc w przedziale wieku 18 – 44 lata, wynosił tyle samo co w miastach. Udział osób w wieku 45 lat i więcej jest znacznie mniejszy.

Wykres 3. Struktura beneficjentów pomocy społecznej spełniających kryteria dochodowe według obszaru zamieszkania oraz ekonomicznych grup wieku w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

W zbiorowości 844 tys. osób w wieku przedprodukcyjnym żyjących w rodzinach o dochodach poniżej kryterium uprawniającego do świadczeń z pomocy społecznej, 554 tys., czyli prawie 2/3 to uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Te dzieci i młodzież ucząca się korzystają z form wsparcia również z innych systemów m.in.:

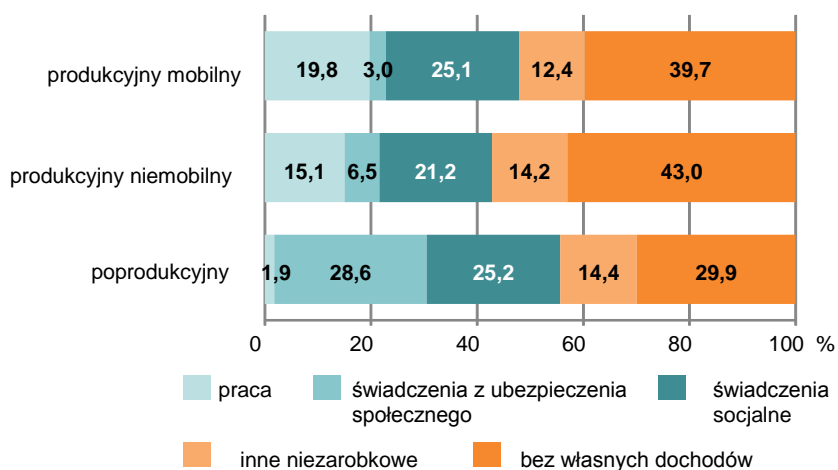
- ze świadczeń rodzinnych wypłacanych na te dzieci,
- z wyprawek szkolnych,
- z zapomóg i stypendiów szkolnych oraz stypendiów fundowanych przez organizacje pozarządowe.

Beneficjenci pomocy społecznej w gospodarstwach domowych o dochodach poniżej kryterium dochodowego, to generalnie osoby o niskim wykształceniu. Tylko niespełna 20% z nich w wieku produkcyjnym posiada minimum średnie wykształcenie, a dominują osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub podstawowym. To jedna z tych okoliczności, które co najmniej utrudniają ludności w wieku aktywności zawodowej z rodzin beneficjentów pomocy społecznej skuteczne ubieganie się o pracę lub wręcz zniechęcają do jej poszukiwania. Dla porównania w zbiorowości osób w wieku produkcyjnym ogółem (według NSP 2011) wykształcenie co najmniej średnie ma prawie 66% Polaków, a blisko 30% ma wykształcenie wyższe.

W 2013 r. wśród beneficjentów w wieku produkcyjnym żyjących w gospodarstwach domowych spełniających kryteria dochodowe, pracowało tylko 15,4%. Najczęściej są to osoby w przedziale wieku 35-44 lata. W tej grupie osób odsetek pracujących przekraczał 25%. Również udziały pracujących w liczbie beneficjentów w wieku 25-34 lata oraz 45-54 lata były relatywnie wyższe i wynosiły odpowiednio: 18,4% i 16,7%. Wśród osób w wieku poniżej 35 lat oraz starszych niż 54 lata, udziały te nie przekraczały 10%.

Prawie połowa beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18 lat i więcej, żyjących w gospodarstwach domowych spełniających kryteria dochodowe nie ma własnych źródeł dochodu. Szczególnie istotny jest odsetek osób bez dochodu w wieku 45 lat i więcej, czyli z ekonomicznych grup wieku: produkcyjnego niemobilnego i poprodukcyjnego. Zastanawia liczna w tych grupach zbiorowość beneficjentów samotnie gospodarujących. Ponad połowa z nich to osoby bez własnych dochodów.

Wykres 4. Struktura beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18 lat i więcej spełniających kryteria dochodowe według głównych źródeł utrzymania i ekonomicznych grup wieku w 2013 r.

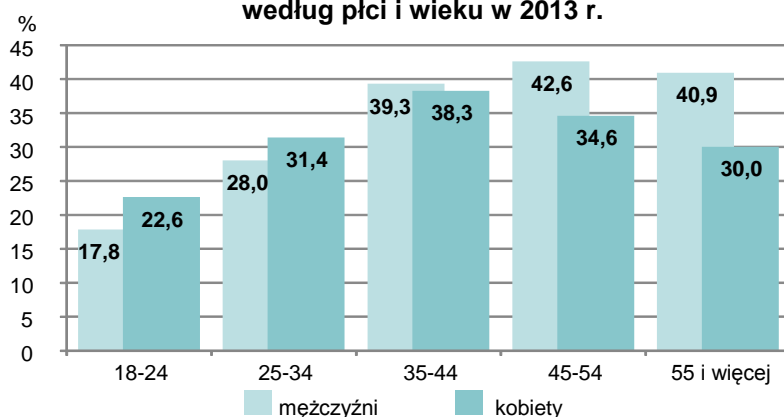
Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS.

W obu grupach wieku produkcyjnego udział osób posiadających względnie stałe źródło dochodów – z pracy (najmniej stałej) oraz świadczeń emerytalno-rentowych kształtował się na poziomie około 20%. W analizowanej populacji, zwłaszcza w wieku poprodukcyjnym obserwuje się znaczącą obecność osób

posiadających emeryturę lub rentę. Te świadczenia są niekiedy jedynym stałym źródłem dochodu wieloosobowej rodziny, zatem nawet relatywnie wysoki pojedynczy dochód nie chroni przed ubóstwem.

Wśród beneficjentów pomocy społecznej w wieku produkcyjnym, żyjących w gospodarstwach spełniających kryteria dochodowe ponad 50% to osoby bezrobotne. Jedynie w grupie wieku 18-24 lata prawie 60% to osoby biernie zawodowo; są to przeważnie uczniowie i – znacznie rzadziej – studenci. Bezrobocie jest główną przyczyną ubóstwa i konieczności wspierania ubogich rodzin z tego powodu. Bezrobotni beneficjenci pomocy społecznej z gospodarstw ubogich stanowili 1/3 ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Odsetek ten rośnie do prawie 40% dla osób w wieku 35 lat i więcej², chociaż wśród bezrobotnych kobiet udział ubogich beneficjentek pomocy społecznej maleje do poziomu około 30% w grupie wieku 55 lat i więcej – a więc tuż przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Podobne zjawisko zachodzi w przypadku mężczyzn.

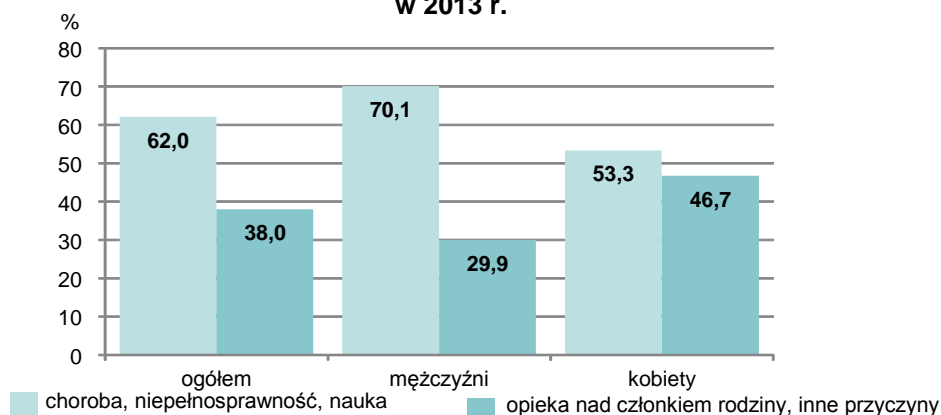
Wykres 5. Udział bezrobotnych beneficjentów pomocy społecznej spełniających kryteria dochodowe w liczbie bezrobotnych ogółem według płci i wieku w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS - z wykorzystaniem statystyki bezrobocia MPIPS.

Główną przyczyną bierności zawodowej osób w wieku produkcyjnym są problemy zdrowotne, czyli choroba lub niepełnosprawność. Jest to także druga (po bezrobociu) pod względem częstości występowania przyczyna ubóstwa rodzin osób niepełnosprawnych lub chorych. Znaczny odsetek osób w wieku produkcyjnym to biernie zawodowo z powodu opieki nad dzieckiem lub inną osobą w rodzinie.

Wykres 6. Struktura biernych zawodowo beneficjentów pomocy społecznej spełniających kryteria dochodowe według domniemanych przyczyn bierności w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS.

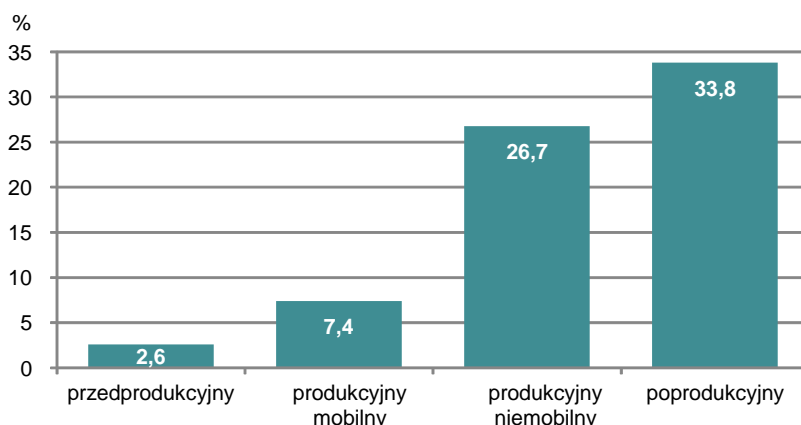
Osoby w wieku poprodukcyjnym, znacznie rzadziej są w sytuacji wymuszającej konieczność korzystania z pomocy społecznej. W ogólnej liczbie ludności w wieku poprodukcyjnym, beneficjenci tej

² W oparciu o statystyki bezrobocia MPIPS.

pomocy stanowili w 2013 r. niespełna 3%, w tym żyjący w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, mniej niż 1%. W opisywanej zbiorowości beneficjentów, żyjących w gospodarstwach domowych o dochodach najniższych (na poziomie ubóstwa ustawowego) udział osób w wieku poprodukcyjnym wynosił 2,5%. Tak niskie wskaźniki uzależnienia od finansowej pomocy ze strony systemu pomocy społecznej wśród seniorów tłumaczy się tym, że o ile wśród osób w wieku produkcyjnym stałe dochody – głównie z pracy, posiada nieco ponad 16% beneficjentów, to odsetek posiadających stałe dochody (w postaci emerytur lub rent) wśród osób starszych sięga 50% i to są głównie beneficjenci żyjący w gospodarstwach wieloosobowych, gdzie dochód emeryta lub rencisty jest często jedynym stałym dochodem kilkuosobowej rodziny.

W 2013 r. udział niepełnosprawnych wśród beneficjentów pomocy społecznej żyjących w gospodarstwach domowych spełniających kryterium dochodowe wyniósł około 11%. Najczęściej były to osoby w wieku powyżej 40 lat. W liczbie beneficjentów w wieku produkcyjnym niemobilnym odsetek niepełnosprawnych wyniósł 26,7%, a w grupie beneficjentów w wieku poprodukcyjnym 33,8%.

Wykres 7. Udział beneficjentów niepełnosprawnych w liczbie beneficjentów spełniających kryteria dochodowe według ekonomicznych grup wieku w 2013 r.

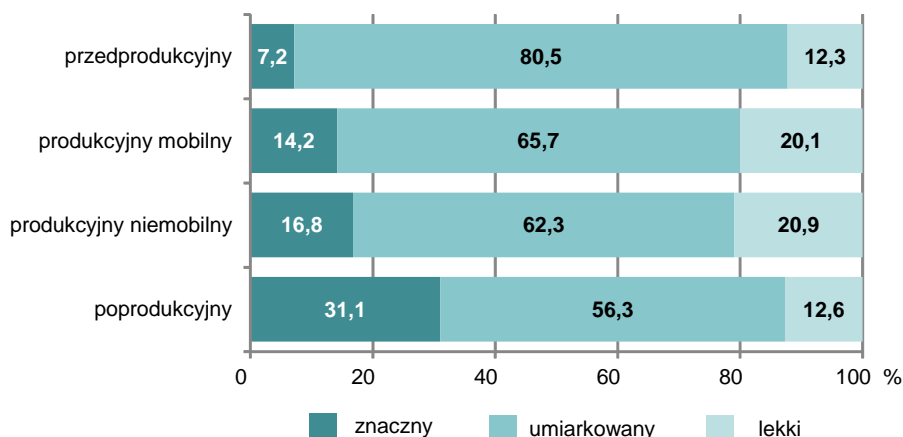

Ź r ó d ł o: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

W liczbie 21,8 tys. niepełnosprawnych beneficjentów spełniających kryterium dochodowe w wieku przedprodukcyjnym, 18,5 tys. czyli 85,0%, to dzieci w wieku poniżej 16 roku życia. Wśród osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej, posiadających orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, największą grupę stanowią osoby niepełnosprawne w stopniu umiarkowanym. Ich udział wyniósł od 56,3% w grupie niepełnosprawnych w wieku poprodukcyjnym, do ponad 80% w wieku poniżej 18 lat. Niepełnosprawność w stopniu znacznym najczęściej rejestrowano w grupie niepełnosprawnych w wieku poprodukcyjnym – tam wystąpiła u 1/3 niepełnosprawnych beneficjentów.

Warto zaznaczyć, że ponad 60% orzeczeń o stopniu niepełnosprawności było wydanych na czas określony. Najwięcej takich czasowych orzeczeń wydano dla osób w wieku przedprodukcyjnym – ponad 80% oraz produkcyjnym – około 70%. Jedynie w przypadku orzeczeń o stopniu niepełnosprawności osób starszych czasowe orzeczenia stanowią znacznie mniejszy odsetek – nieco ponad 25%.

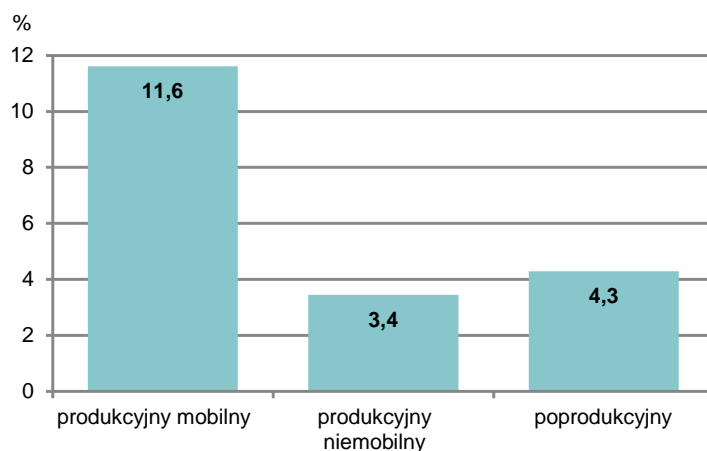
Wykres 8. Struktura niepełnosprawnych beneficjentów pomocy społecznej spełniających kryteria dochodowe według stopnia niepełnosprawności i ekonomicznych grup wieku w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych MPIPS.

Podobnie jak w przypadku emerytów, sytuacje, kiedy regularnie otrzymujący rentę z tytułu niepełnosprawności jest pośrednim lub bezpośrednim beneficjentem pomocy społecznej należą do rzadkości. W skali kraju odsetek rencistów korzystających ze świadczeń (łącznie z rentami socjalnymi) wyniósł 5,2%.

Wykres 9. Udział beneficjentów pomocy społecznej spełniających kryteria dochodowe, dla których renta z tytułu niepełnosprawności stanowi główne źródło dochodu, w liczbie rencistów ogółem według ekonomicznych grup wieku w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie ZUS, KRUS i Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS.

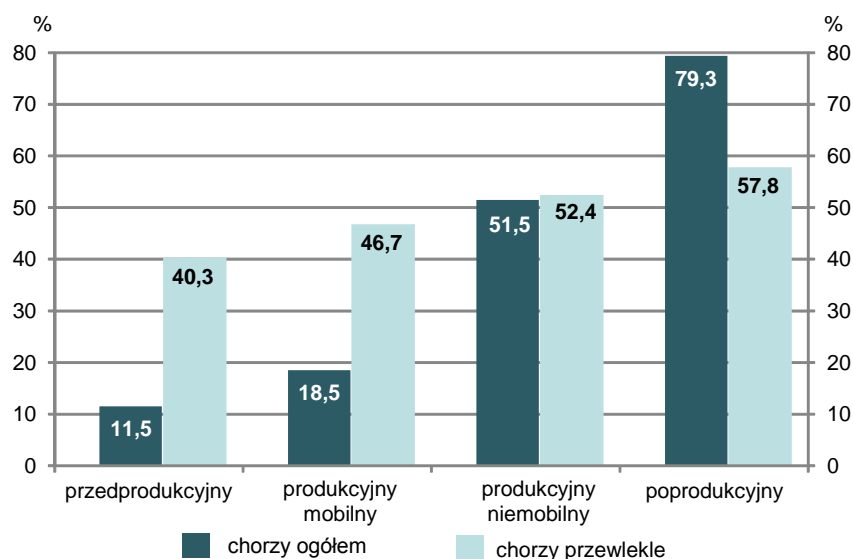
Najczęściej beneficjentami pomocy społecznej jest grupa rencistów w wieku produkcyjnym mobilnym – 11,6% tej grupy rencistów korzysta z pomocy społecznej. Jednocześnie stanowią oni niewiele ponad 10% wszystkich beneficjentów z rentą inwalidzką. Częstość korzystania z rent inwalidzkich w wieku produkcyjnym niemobilnym (największa grupa beneficjentów – prawie 75%) spada do 3,4%, a wieku poprodukcyjnym do 4,3%³.

W 2013 r. ponad 570 tys. beneficjentów pomocy społecznej chorowało w dniu przeprowadzania wywiadu środowiskowego. Jest to 1/4 ogólnej liczby korzystających z pomocy społecznej, żyjących w gospodarstwach domowych spełniających kryteria dochodowe. Z tej liczby prawie połowa cierpiała na

³ Na podstawie danych systemu emerytalno-rentowego ZUS i systemu informacyjnego o świadczeniobiorcach KRUS.

choroby przewlekłe. Częstość występowania osób chorych w wieku powyżej 45 lat wynosi ponad 50%, a w przypadku osób w wieku poprodukcyjnym sięgnęła 80%.

Wykres 10. Udział chorych w ogólnej liczbie beneficjentów spełniających kryteria dochodowe oraz udział chorych przewlekłe w liczbie chorych beneficjentów według ekonomicznych grup wieku w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

Udział chorych przewlekłe w liczbie chorych beneficjentów wyniósł 49,1% – od 40,3% wśród dzieci i młodzieży do prawie 60% w grupie osób w wieku poprodukcyjnym. Z natury rzeczy ciężiej walczyć z chorobami osobom samotnie gospodarującym. Udział chorych w ogólnej liczbie osób prowadzących jednoosobowe gospodarstwa domowe przekracza 60%, wśród osób w wieku poprodukcyjnym sięga 90%. Udział przewlekłe chorych w liczbie chorych osób samotnie gospodarujących wyniósł ponad 50%: od 53,2% w wieku produkcyjnym mobilnym po 61,0% w wieku poprodukcyjnym.

Gospodarstwa domowe beneficjentów

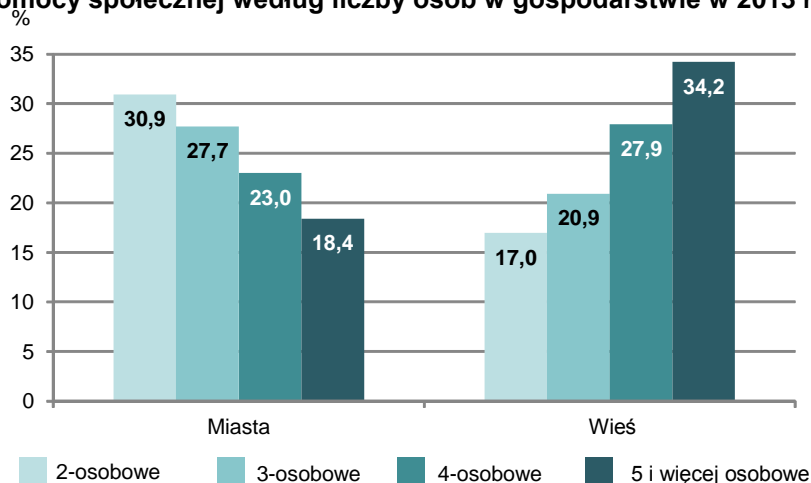
W 2013 r. z pomocy społecznej świadczonej przez gminy skorzystało 1240,7 tys. gospodarstw domowych, co stanowi 9,1% ogółu gospodarstw domowych w Polsce⁴. W tej zbiorowości liczba gospodarstw, których dochód na osobę nie przekraczał kryterium dochodowego (łącznie z gospodarstwami bez dochodu) wyniosła 876,7 tys., czyli 6,5% wszystkich gospodarstw domowych w kraju.

Poniższa charakterystyka dotyczy gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej spełniających kryteria dochodowe.

Gospodarstwa domowe beneficjentów pomocy społecznej spełniające kryteria dochodowe, zamieszkujące miasta bardzo się różnią w zakresie struktury według wielkości od gospodarstw domowych na wsi. W miastach dominują gospodarstwa jednoosobowe oraz relatywnie niewielkie gospodarstwa rodzinne – bardzo często są to 2-3-osobowe gospodarstwa domowe kobiet samotnie wychowujących dzieci. Na wsi, chociaż i tu udział gospodarujących samotnie jest znaczny, to jednak wyraźnie dominują bardziej liczne gospodarstwa domowe rodzin pełnych.

⁴ Liczba gospodarstw domowych na podstawie szacunków NSP 2011.

Wykres 11. Struktura wieloosobowych gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej według liczby osób w gospodarstwie w 2013 r.

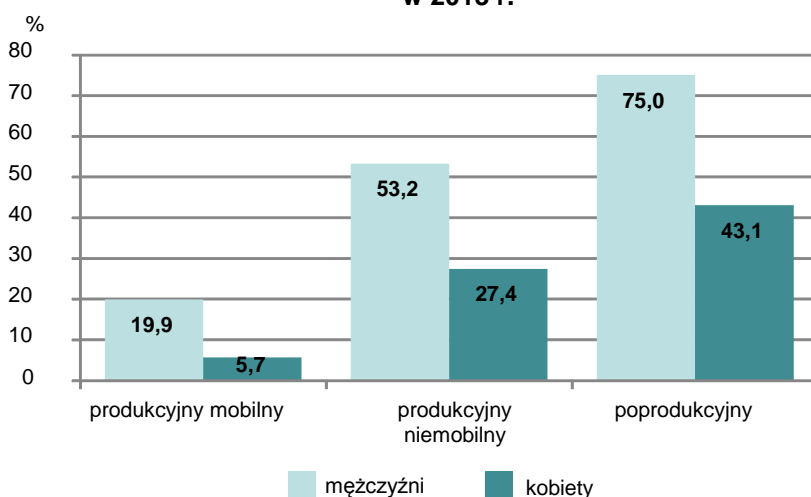

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

Gospodarstwa domowe jednoosobowe ze względu na swą specyfikę (większość to samotnie gospodarujące osoby starsze) korzystają z pomocy społecznej częściej niż wieloosobowe. W 2013 r. z różnych form świadczeń skorzystało prawie 370 tys. osób samotnie gospodarujących spełniających kryteria dochodowe. Stanowiły one ponad 11% wszystkich samotnie gospodarujących w Polsce⁵ i 41,9% wszystkich gospodarstw domowych spełniających kryteria dochodowe korzystających z pomocy społecznej.

W relacji do wszystkich osób korzystających z pomocy społecznej w wieku 18 lat i więcej odsetek samotnie gospodarujących przekroczył 25%. Wśród mężczyzn wynosił 36,0% i 13,5% wśród kobiet. Najczęściej samotnie gospodarującymi beneficjentami pomocy społecznej spełniającymi kryteria dochodowe są osoby w wieku poprodukcyjnym – 55,4% (75,0% wśród mężczyzn) oraz w wieku produkcyjnym niemobilnym – 43,9% (53,2% wśród mężczyzn).

Wykres 12. Udział samotnie gospodarujących w liczbie beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18 lat i więcej według płci i ekonomicznych grup wieku w 2013 r.

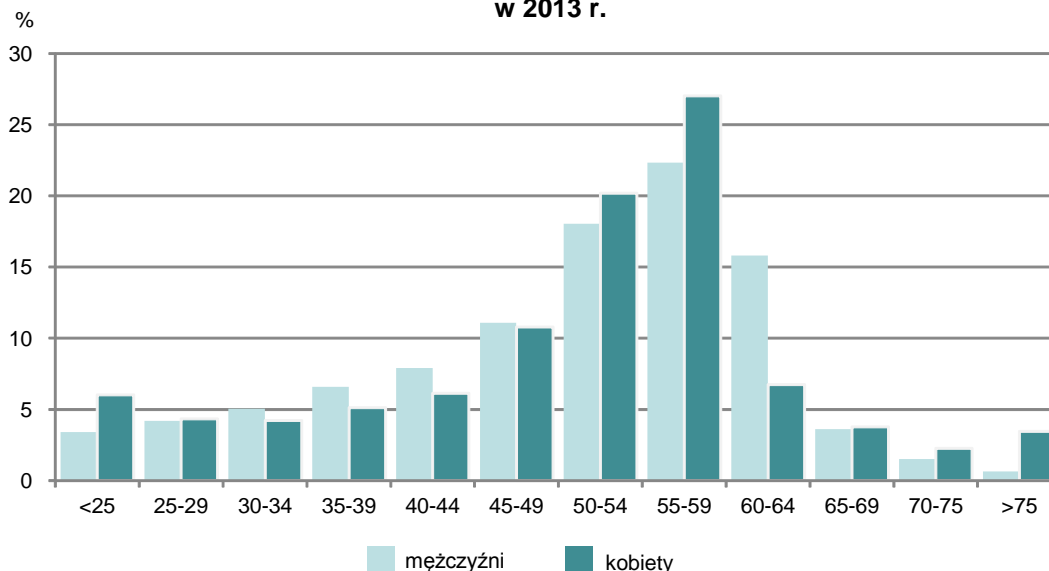

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

⁵ Liczba gospodarstw według liczby osób na podstawie szacunków NSP 2011

Prawie 75% omawianej tu grupy beneficjentów to mężczyźni. Stanowią oni licniejszą zbiorowość niż kobiety zarówno w mieście, jak i na wsi. Przeważają prawie we wszystkich kategoriach wieku. Jedynie w bardzo nielicznej grupie beneficjentów najstarszych – w wieku powyżej 75 lat, przeważają kobiety. W strukturze samotnie gospodarujących według 5-letnich grup wieku zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet dominanta mieści się w przedziale wieku 55-59 lat.

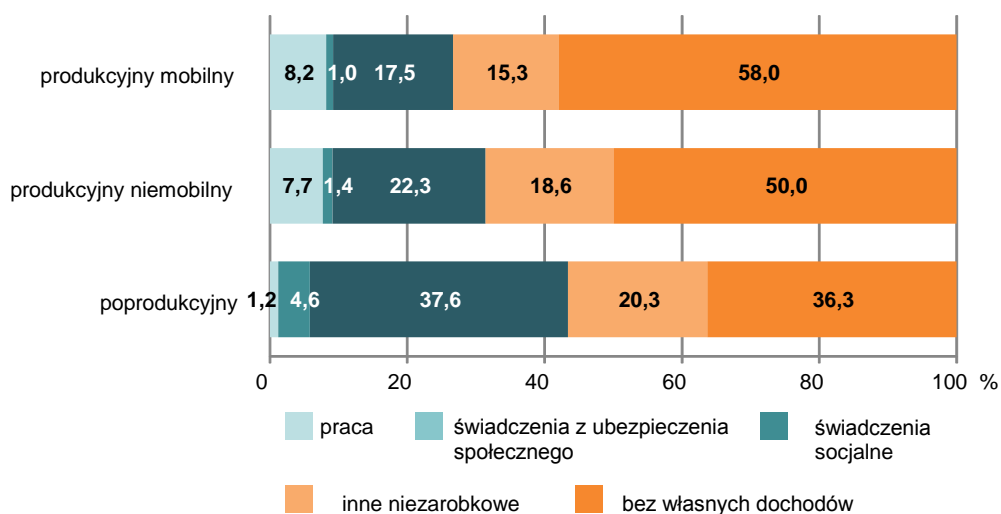
Wykres 13. Odsetek osób samotnie gospodarujących według płci i wieku w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS.

Ponad połowa analizowanych beneficjentów pomocy społecznej w wieku produkcyjnym nie ma żadnych źródeł utrzymania. Odsetek osób bez środków do życia wśród beneficjentów w wieku poprodukcyjnym był znacznie mniejszy. Relatywnie najwięcej z nich (37,6%) utrzymywało się ze świadczeń socjalnych (między innymi z zasiłków stałych).

Wykres 14. Struktura beneficjentów samotnie gospodarujących według wieku i głównych źródeł dochodu w 2013 r.

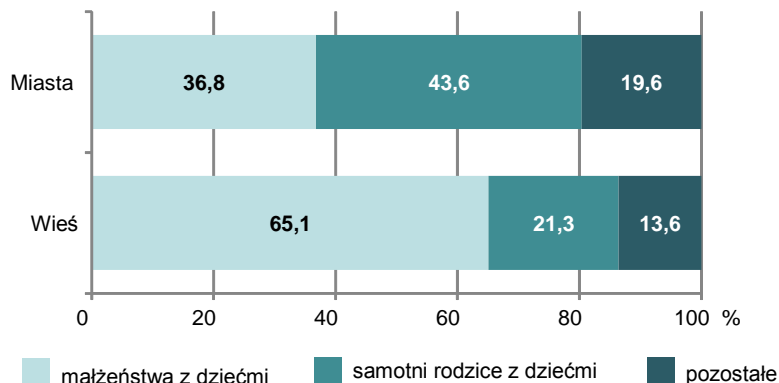

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS.

Wieloosobowe gospodarstwa domowe ubogich beneficjentów to z reguły gospodarstwa jednorodzinne. Jedynie 2,6% z tej grupy stanowią gospodarstwa dwu lub więcej rodzinne, a 1,0% – gospodarstwa nierodzinne. W populacji tych gospodarstw najistotniejszą zbiorowość – 78,6%, stanowią **gospodarstwa domowe z dziećmi do lat 18 na utrzymaniu**. Na wsi odsetek ten wyniósł 81,2%, a w mieście 75,6%.

Ponad połowę analizowanej zbiorowości gospodarstw z dziećmi tworzą rodziny pełne: pary małżonków z dziećmi. Dominują one na większym obszarze kraju, stanowiąc na wsi 65,1% badanej grupy gospodarstw. W miastach ich udział jest znacznie mniejszy – wynosi 36,8%. W miastach najliczniejszą zbiorowość stanowią gospodarstwa domowe rodzin niepełnych, czyli osób – najczęściej kobiet – samotnie wychowujących dzieci. Udział rodzin niepełnych na wsi jest o połowę mniejszy. Pozostałą zbiorowość stanowią związki partnerskie, gospodarstwa wielorodzinne oraz gospodarstwa nierodzinne z dziećmi (np. dziadkowie wychowujący wnuki).

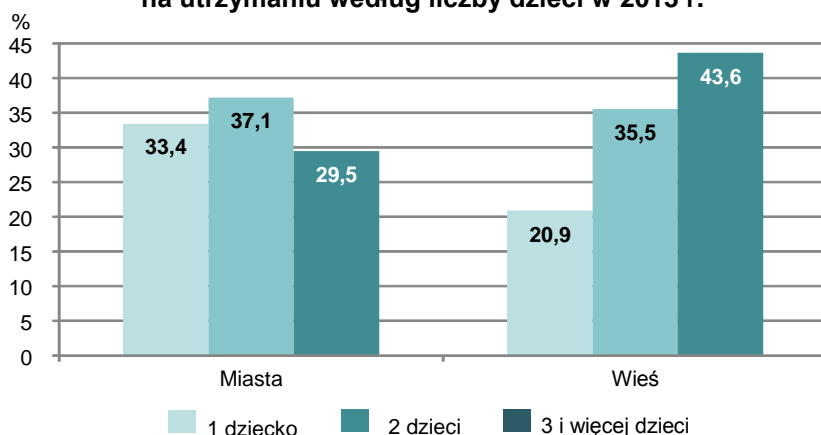
Wykres 15. Struktura gospodarstw domowych z dziećmi w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu według typów gospodarstw domowych w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS.

Przeciętne gospodarstwo domowe z dziećmi na utrzymaniu i z dochodem na osobę w rodzinie poniżej kryterium (456 zł miesięcznie) utrzymywało dwoje dzieci w wieku poniżej 18 lat. W mieście zdecydowanie dominują gospodarstwa z 2 dziećmi, które stanowią ponad 37% miejskich gospodarstw domowych i z 1 dzieckiem – 33,4%. Na wsi dominują rodziny wielodzietne, czyli z co najmniej trojgiem dzieci stanowiąc tam prawie 44% ogółu wiejskich rodzin beneficjentów pomocy społecznej.

Wykres 16. Odsetek gospodarstw domowych z dziećmi w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu według liczby dzieci w 2013 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS.

Osoby samotnie wychowujące dzieci to z reguły kobiety. Tylko w 8,7% gospodarstw domowych rodzin niepełnych spełniających kryteria dochodowe, samotnie wychowującymi dziećmi są mężczyźni. Samotna matka ma przeciętnie około 38 lat. Głównym źródłem jej utrzymania są najczęściej zasiłki socjalne, świadczenia rodzinne i alimenty na dzieci. Tylko 15,1% samotnych matek utrzymuje się z pracy, w 4,5% przypadków jest to praca najemna stała. Samotne matki bez dochodu stanowiły 6,9% omawianej grupy. Prawie 60% kobiet samotnie wychowujących dzieci to osoby bezrobotne, a 25,0% - bierne zawodowo.

Większość świadczeń z pomocy społecznej jest realizowana przy spełnieniu kryteriów dochodowych (ubóstwo) z jednoczesnym wystąpieniem jednej z okoliczności wymienionych przez ustawę i określoną w jej przepisach jako „powód udzielenia pomocy społecznej”.

W większości gospodarstw o dochodach poniżej kryterium dochodowego, tym powodem a zarazem przyczyną ubóstwa – jest bezrobocie. Aż 72,9% gospodarstw domowych (a w przypadku gospodarstw z dziećmi – 79,9%) nie osiągało kryterium dochodowego z powodu bezrobocia i z tego powodu wymagało pomocy (i ją otrzymało) z ośrodka pomocy społecznej.

W gospodarstwach wieloosobowych bezrobociu często towarzyszyły problemy związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego w warunkach wielodzietności lub w warunkach niepełnej rodziny (problemy rodzinne). W większym lub mniejszym stopniu bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego występowała również w gospodarstwach nierodzinnych.

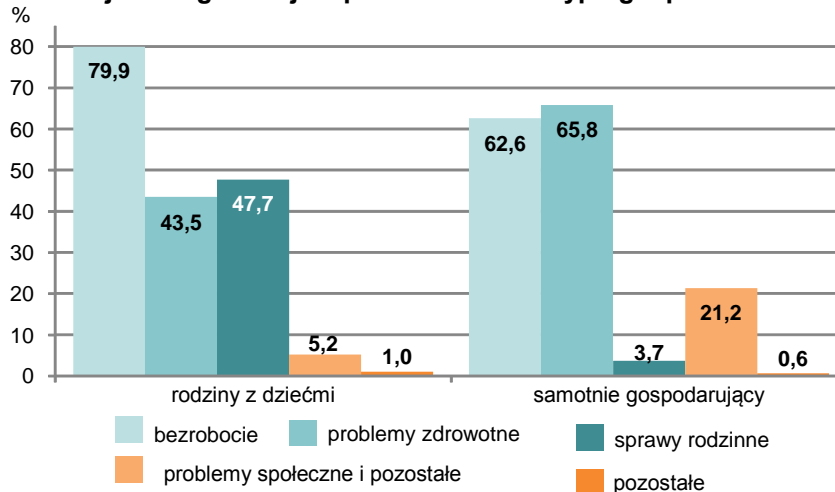
Gospodarstwa domowe beneficjentów pomocy społecznej doświadczyły też sytuacji skrajnie negatywnie oddziałujących na ich funkcjonowanie, ale również na perspektywę wyjścia z trudnej sytuacji. W 2013 r. tej grupy problemów, określanych jako „patologiczne”, doświadczyło 20,0% gospodarstw jednoosobowych i 5,0% gospodarstw rodzinnych.

W grupie gospodarstw rodzinnych najczęściej występującą patologią był alkoholizm, obecny w 3,1% rodzin z dziećmi (12,5 tys. gospodarstw domowych) oraz przemoc (4,5 tys., tj. 1,2% gospodarstw). Warto zaznaczyć, że o ile częstość występowania alkoholizmu wzrasta w przypadku rodzin z dziećmi wraz z wielkością rodziny, to przemoc najczęściej występuje w rodzinach niewielkich 2-3-osobowych – najczęściej w rodzinach niepełnych.

Patologią najczęściej dotykającą gospodarstwa jednoosobowe był alkoholizm - w nałogu alkoholowym żyło 11,7% samotnie gospodarujących.

Istotnym zjawiskiem, szczególnie w miastach, była bezdomność. W roku 2013 ośrodki pomocy społecznej udzieliły pomocy prawie 28 tys. bezdomnym osobom – najczęściej były to osoby samotne.

Wykres 17. Odsetek gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej według rodzajów problemów oraz typu gospodarstw w 2013 r.

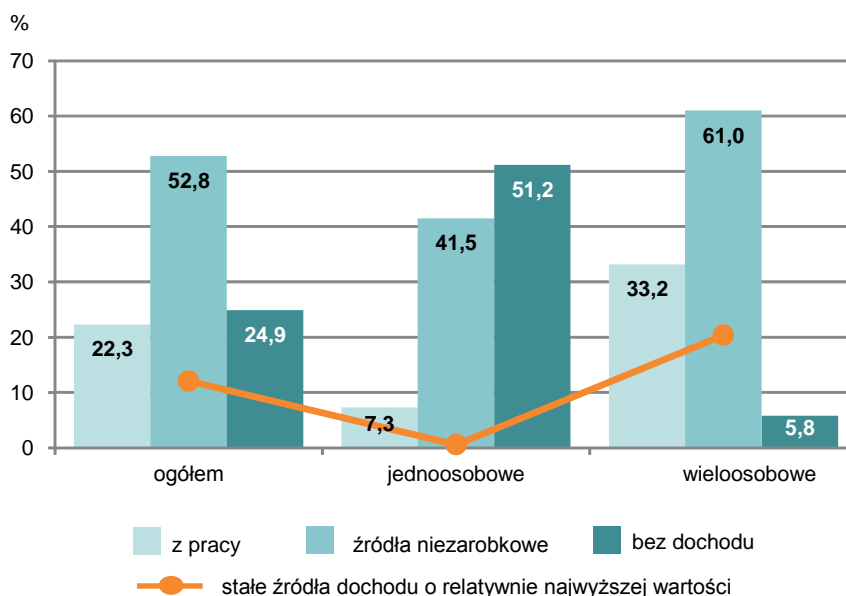
Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPIPS.

Prawie 25% ogółu ubogich gospodarstw domowych w 2013 r. nie miało własnego dochodu, w tym w zbiorowości gospodarstw jednoosobowych ten udział wynosił ponad 50%. Wśród gospodarstw domowych wieloosobowych gospodarstwa bez własnego dochodu stanowiły niespełna 6%.

Głównym źródłem utrzymania analizowanych gospodarstw (posiadających własny dochód) w 70,3% były źródła niezarobkowe, czyli nie związane z pracą. Wśród gospodarstw rodzinnych odsetek ten wyniósł 64,7%, wśród gospodarstw jednoosobowych – 85,1%. Dochody z pracy stanowiły główne źródło środków utrzymania tylko w 29,7% omawianej populacji gospodarstw domowych.

Źródłami dochodu o relatywnie najwyższej wartości są dochody z pracy najemnej oraz niektóre świadczenia z ubezpieczenia społecznego – emerytura i renta (z tytułu niepełnosprawności lub rodzinna). Mediana przeciętnego miesięcznego dochodu na osobę w gospodarstwach domowych utrzymujących się głównie z tych źródeł wyniosła w badanym okresie 360 zł (przy przeciętnym dochodzie badanych gospodarstw 220 zł).

Wykres 18. Odsetek gospodarstw domowych o dochodach poniżej kryteriów dochodowych według typu i głównego źródła dochodu w 2013 r.

Ź r ó d ł o: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

Takimi źródłami dochodów – mającymi przy tym walor trwałości i względnej stabilności, mogło dysponować jednak tylko 12,1% gospodarstw domowych – 0,6% jednoosobowych i 20,4% wieloosobowych.